

The features of international arrest warrant of the suspect providing special criminal investigation

Особливості міжнародного розшуку підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження

Dmytro Shumeiko

Key words:

special criminal investigation, international arrest warrant, suspect, Interpol, extradition.

Ключові слова:

спеціальне кримінальне провадження, міжнародний розшук, підозрюваний, Інтерпол, видача (екстрадиція).

Спеціальне кримінальне провадження (спеціальне досудове розслідування) регламентовано главою 24-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Відповідно до ст. 297-1 КПК України, спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється щодо одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень глави 24-1 КПК України. Спеціальне досудове розслідування здійснюється відносно визначеного переліку злочинів, що становлять підвищену суспільну небезпеку, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Як свідчить вивчення даних слідчої та судової практики, під час міжнародного розшуку підозрюваного за даних умов правоохоронні органи України зіштовхуються з низкою складнощів. Зокрема, йдеться про реалізацію міжнародного розшуку, його правове та організаційне забезпечення. Недоліки теоретичного розуміння зазначених питань спричиняють проблеми на практиці. Відповідно, мета цієї статті полягає у висвітленні особливостей міжнародного розшуку підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження.

У науковій літературі міжнародний розшук розглядається з різних аспектів, підкреслюється його важливе значення під час розслідування злочинів. З одного боку, міжнародний розшук злочинців є одним із напрямів міжнародного співробітництва, він застосовується відносно осіб, які переховуються від слідства та суду, з іншого – зрозумілим є те, що для досягнення цілей міжнародного розшуку можуть застосовуватись різні форми міжнародного співробітництва, зокрема, обмін інформацією, виконання міжнародних слідчих доручень тощо. Міжнародний розшук слід розглядати як окремий інститут міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що є невід'ємною його частиною та існує в нерозривному зв'язку з іншими формами такого співробітництва¹. Варто погодитися, що проблематика міжнародного розшуку є різноаспектною та потребує окремої уваги.

Серед значної кількості нормативно-правових актів, якими мають керуватися правоохоронні органи України, здійснюючи міжнародний розшук підозрюваного, важливими є міжнародні договори України.

У сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні Україною з іноземними державами укладено значну кількість міжнародних договорів. Деякі з них регламентують співробітництво компетентних органів держав у сфері міжнародного розшуку.

Так, згідно зі ст. 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 року, «Договірні Сторони зобов'язалися надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, якнайширшу взаємну допомогу в кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких, на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію судових властей запитуючої Сторони»².

¹ Карпов О.Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2011. С. 27.

² Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 112–232.

Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції 1993 року з Протоколом 1997 року договірні сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитованої договірної сторони, зокрема: «розшуку осіб, здійснення кримінального переслідування, видачі осіб для їх притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання...»³.

Зазначене притаманно й двостороннім міжнародним договорам України. Наприклад, відповідно до ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 року така допомога передбачає: «а) отримання показань або заяв осіб; б) забезпечення документами, протоколами й іншими предметами; с) встановлення місцезнаходження чи ідентифікацію фізичних або юридичних осіб і предметів; d) вручення документів; e) передачу осіб, які перебувають під вартою, для дачі показань або з іншою метою; f) здійснення розшуку і вилучення; g) заходи, пов'язані з арештом та конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів; h) будь-яку іншу форму допомоги, що не заборонена законодавством запитованої Сторони»⁴.

Тобто діяльність із міжнародного розшуку підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження ґрунтується на положеннях провідних міжнародно-правових актів і міжнародних договорів України, що закріплюють засади забезпечення прав і свобод людини, реалізації правозастосовної діяльності та заходів міжнародного співробітництва за даних умов.

Необхідно проаналізувати тлумачення поняття «розшук» стосовно підозрюваної особи. Власне поняття «розшук» в юридичних джерелах трактують як такий, що ґрунтується на нормах закону, комплекс слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організаційно-перевірочних заходів, які здійснює слідчий та інші компетентні суб'єкти, спрямований на встановлення місцезнаходження особи.

Термін «розшук» розглядають у вузькому та широкому значеннях.

Зокрема, К.С. Родіонов і Н.Г. Гасимов пропонують тлумачити поняття «розшук» у вузькому значенні, що охоплює комплекс заходів із встановлення місцеперебування конкретної особи. Такою особою буде підозрюваний або обвинувачений (засуджений), який переховується від органів слідства та суду, а також особа, яка зникла безвісти⁵.

Міжнародний розшук у широкому значенні – це сукупність оперативно-розшукових заходів, слідчих дій та адміністративно-перевірочних заходів, що координовані міжнародними спеціалізованими організаціями або уповноваженими органами держав і відповідають нормам міжнародного права, закріпленим у нормативно-правових актах з оперативно-розшукової діяльності, відомчим нормативно-правовим актам. У вузькому значенні міжнародний розшук – це комплекс координованих Інтерполом за допомогою національних центральних бюро оперативно-розшукових заходів, які проводять у його країнах-членах оперативні підрозділи правоохоронних органів цих держав⁶.

Міжнародний розшук підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження здійснюють згідно з положеннями національного законодавства, міжнародних договорів України, правових актів Інтерполу, підзаконних нормативно-правових актів.

В Україні міжнародну правоохоронну організацію Інтерпол, до якої входить 192 країн світу, представляє НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу). Нині Укрбюро є структурним підрозділом апарату Національної поліції України – Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва, який забезпечує представництво України в Інтерполі, а з 2010 року – і в Європолі.

Правовою підставою діяльності НЦБ Інтерполу України є міжнародне законодавство, а саме Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол 1959 року, Службові стандарти діяльності національних центральних бюро Інтерполу. Важливим є внутрішнє законодавство України, підготовлене згідно з міжнародними стандартами. Це Постанова Кабінету Міністрів України «Про вступ України до Інтерполу»

³ Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. ; ратифікована України від 10 лист. 1994 р. Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 463–497.

⁴ Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. Офіційний вісник України. 2006. № 45. Ст. 3052.

⁵ Родіонов К.С., Гасимов Н.Г. Международный розыск в системе Интерпола. М. : Акад. управл. МВД России, 2000. С. 3-4.

⁶ Міжнародний розшук : теорія та практика : монографія / Г.О. Душейко, В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, Д.О. Компанієць. Київ : КНТ, 2006. С. 54.

від 30 вересня 1992 року № 555; Положення про Національне центральне бюро Інтерполу, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220; наказ МВС України «Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу» від 15 лютого 1995 року № 104; Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2 тощо.

Згідно з Положенням про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, затвердженого наказом МВС України від 22 червня 2012 року № 560, до функцій Робочого апарату Укрбюро Інтерполу відносяться: «організація та координація за запитами правоохоронних органів України, компетентних органів держав-членів Інтерполу міжнародного розшуку обвинувачених, підсудних та засуджених осіб, які переховуються від органів досудового слідства, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно зниклих»; «організація прийому-передачі осіб, щодо яких Генеральною прокуратурою або Міністерством юстиції України прийняте рішення про задоволення клопотань компетентних органів іноземних держав щодо видачі (екстрадиції), тимчасової видачі, транзитного переміщення або передачі для подальшого відбування призначеного покарання»; «організація прийому-передачі та конвоювання осіб, щодо яких компетентними органами іноземних держав прийняте рішення про задоволення клопотань Генеральної прокуратури або Міністерства юстиції України щодо видачі (екстрадиції), тимчасової видачі, транзитного переміщення або передачі для подальшого відбування призначеного покарання»⁷ та ряд інших.

Міжнародному розшукові з ініціативи правоохоронних органів України підлягають: 1) особи, які виїхали за межі України й ухиляються від кримінальної відповідальності та відбуття покарання за злочини, за які згідно з чинним законодавством або судовим вироком, що набув законної сили, передбачено (призначено) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше ніж шість місяців; 2) громадяни, які пропали безвісти, – за наявності вірогідних відомостей про виїзд розшукуваних за кордон; 3) іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні, та щодо яких отримано інформацію про вчинення ними злочинів на території інших держав (п. 4.3 Інструкції 1997 року)⁸.

Міжнародний розшук передбачає застосування комплексу різних засобів реалізації. Одним із них є використання можливостей інформаційно-пошукової системи 1-24/7 – глобальної телекомунікаційної системи, яка побудована на базі новітніх інформаційних технологій, надає якісний і конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також дає змогу здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав.

На офіційному сайті НЦБ Інтерполу в Україні⁹ зазначено про практику використання таких банків даних інформації: «Особи» (містить інформацію про осіб, яких розшукують за вчинення злочинів, безвісно відсутніх, осіб, які підлягають ідентифікації, зокрема невпізнані трупи та інші); «Банк даних викрадених/втрачених документів» (передбачає інформацію про викрадені/втрачені ідентифікаційні документи, а також викрадені/втрачені бланки адміністративних документів); «Банк даних викрадених транспортних засобів» (охоплює інформацію про транспортні засоби, викрадені на території держав – членів Інтерполу); «Банк даних викрадених творів мистецтва» (пропонує інформацію про твори мистецтва, предмети антикваріату, інші культурні цінності, викрадені на території держав – членів Інтерполу); «Банк даних ДНК-профілів» (дані про ДНК, вилучені з місць учинення злочинів на території держав – членів Інтерполу та від злочинців); «Банк даних відбитків пальців рук» (містить відбитки пальців рук, вилучені з місць учинення злочинів на території держав – членів Інтерполу та від злочинців); «Банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх» тощо.

Дедалі поширенішою під час здійснення розшуку підозрюваних та розслідування злочинів стає перевірка за допомогою Інтерполу ДНК-профілів осіб. Перевірку за банками даних Генерального секретаріату

⁷ Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, затвердженого наказом МВС України від 22 червня 2012 року № 560. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS374.html.

⁸ Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>.

⁹ Офіційний веб-сайт Укрбюро Інтерполу. Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. URL: http://interpol.pr.gov.ua/?page_id=28.

ріату Інтерполу слідів рук, дактилокарт і ДНК-профілів здійснюють з метою: 1) підтвердження (установлення) осіб, які раніше дактилоскопіювалися; 2) установлення за невідомим трупом людини; 3) розшуку безвісти зниклих осіб; 4) установлення осіб, які залишили сліди пальців рук на місці вчинення злочинів; 5) установлення фактів залишення однією особою слідів пальців рук під час учинення різних злочинів; 6) установлення ДНК-профілів біологічних слідів людини, вилучених під час огляду місць учинення нерозкритих злочинів; 7) установлення ДНК-профілів осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні тяжких злочинів проти особи¹⁰.

Використовуючи систему міжнародного розшуку в межах Інтерполу, уповноважені підрозділи Національної поліції мають можливість: встановити місцеперебування особи, яка виїхала за кордон і безвісно зникла; ідентифікувати особу невідомих хворих і невіданих трупів людей.

Згідно з п. 4 Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року [..¹¹], застосовуючи систему міжнародного розшуку в межах Інтерполу, правоохоронні органи України мають можливість:

- одержати інформацію про місцеперебування за кордоном і рід занять розшукуваних осіб: підозрюваних у вчиненні злочинів, звинувачуваних, засуджених, які ухиляються від кримінальної відповідальності чи відбування покарання з подальшою їх екстрадицією (видачею);
- встановити контроль за діяльністю та пересуванням осіб, які переховуються від правоохоронних органів за межами України;
- визначити місцеперебування особи, яка виїхала за кордон і зникла безвісти;
- ідентифікувати особу;
- ідентифікувати невідомих хворих;
- ідентифікувати невіданих трупи.

Слід підкреслити, що розшук, який проводиться на основі міжнародних договорів про надання правової допомоги у кримінальних справах і боротьбі з окремими видами злочинів, відрізняється від розшуку, який проводиться в системі Інтерполу. У названих вище угодах ідеться передусім лише про один вид розшуку – розшук особи з метою її видачі. Інтерпол проводить більш широкий перелік видів розшуку. Правовою підставою розшуку, який проводиться в системі Інтерполу, є його Статут. Міжнародне право розглядає статутні документи міжнародних міжурядових організацій як один із видів міжнародних угод. Як такий він містить права та обов'язки країн-учасниць. Одне з таких зобов'язань говорить про те, що Генеральний секретаріат Інтерполу підтримує контакти з поліцейськими органами країн-членів «з питань, пов'язаних із розшуком злочинців».

Таким чином, міжнародний розшук підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження реалізується шляхом проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, а також доручаючи його проведення оперативним підрозділам. В останньому випадку слідчий не вправі визначати методи, за допомогою яких повинен здійснюватись розшук такої особи.

Міжнародний розшук проводиться з метою видачі особи (екстрадиції) – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку (п. 2 ст. 541 КПК України).

Видача особи (екстрадиція) передбачає не лише сам факт видачі, але й комплекс процесуальних дій та організаційних заходів, спрямованих на попередження спроб особи ухилитися від органів розслідування, продовжити займатися злочинною діяльністю, її розшуку, забезпечення збереження джерел доказової інформації, перевірку обставин, які можуть перешкоджати видачі, дотримання прав і свобод особи, що підлягає видачі тощо.

Затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, здійснюється уповноваженою службовою особою згідно з КПК

¹⁰ Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан, 2017. С. 274-275.

¹¹ Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>.

України. Затримання особи, яка вчинила правопорушення за межами України, може здійснюватися лише за однією підставою – наявністю достатніх даних, що вказують на вчинення цієї особою правопорушення за межами України та оголошення її в розшук іноземною державою у зв'язку із вчиненням такого правопорушення.

Затриманню передуює оголошення особи в міжнародний розшук. У разі затримання особи, яка знаходиться в міжнародному розшуку (відповідно до ст. ст. 206, 208 КПК), уповноважені службові особи повинні негайно поінформувати про це прокурора, в межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання. У повідомленні прокурору повинна міститися докладна інформація щодо підстав та мотивів затримання, до нього додається копія протоколу затримання. Прокурор після отримання повідомлення перевіряє законність затримання особи, яка розшукується компетентними органами іноземних держав, повідомляє про цей випадок Міністерство закордонних справ України та негайно інформує відповідний підрозділ прокуратури. З прокуратури протягом шістдесяти годин після затримання повідомляють центральний орган України.

Після отримання повідомлення не пізніше ніж через три дні відповідальна особа Генеральної прокуратури України або Міністерства юстиції України повідомляє компетентні установи іноземної держави про затримання. При цьому також вимагається для підтвердження наміру надсилати запит про видачу особи.

Згідно з ч. 4 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання, та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України. Окрім того, особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності в разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

Анотація

У статті розглядаються особливості міжнародного розшуку підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження (згідно з главою 24-1 Кримінального процесуального кодексу України). Сьогодення вимагає створення цілісної правової концепції з цього питання, що поєднає зусилля правоохоронних органів держав, а також Інтерполу.

Summary

The article deals with the peculiarities of the international arrest warrant of the suspect under the special criminal investigation (according to Chapter 24-1 of the Criminal Procedural Code of Ukraine). The present requires the creation of a coherent legal concept of this issue, which will combine the efforts of law enforcement authorities of states, as well as Interpol.

Використана література:

1. Карпов О.Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. С. 27.
2. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. *Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 112–232.

3. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. ; ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори.* Київ, 2006. С. 463–497.
4. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. *Офіційний вісник України.* 2006. № 45. Ст. 3052.
5. Родионов К.С., Гасымов Н.Г. *Международный розыск в системе Интерпола.* Москва : Акад. управл. МВД России, 2000. 75 с. С. 3–4.
6. *Міжнародний розшук: теорія та практика : монографія / Г.О. Душейко та ін.* Київ : КНТ, 2006. С. 54. 168 с.
7. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>
8. Офіційний веб-сайт Укрбюро Інтерполу. Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. URL: http://interpol.np.gov.ua/?page_id=28
9. Черноус Ю.М. *Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія.* Вінниця : Нілан, 2017. 491 с.

Dmytro Shumeiko,
Candidate of Juridical Sciences,
Deputy Head of the Office – Head of the Investigation Unit of the Police Directorate of Shevchenkivskyi District
of National Police Directorate General of Kyiv